

Los verbos con prefixu *a-* n'asturianu / *Verbs with prefix a- in Asturian*

OLGA ÁLVAREZ HUERTA
UNIVERSIDÁ D'UVIÉU

RESUME: Nesti trabayu estúdiense los verbos derivaos per aciú del prefixu *a-* n'asturianu. Clasifíquense según sí'a'l so orixe, a partir d'axetivos y nomes (son los llamaos verbos parasintéticos), o a partir d'otros verbos; y analícense los posibles significaos apurríos pol prefixu. L'estudiu conclúi que'l prefixu, amás de los significaos que se constaten nos trabayos previos sobre los verbos prefixaos nes llingües romániques (cambéu d'estáu y de localización), apurre otros significaos (aspectual y a intensivu) bien asemeyaos a los que desenvolvió'l prefixu *AD-* en llatín.

Pallabres clave: Asturianu, Llatín, Semántica léxica, verbos prefixaos.

ABSTRACT: In this paper we will study Asturian derived verbs using the prefix *a-*. They are classified as originating from adjectives and nouns (the so-called parasynthetic verbs) or from verbal forms, and the possible meanings provided by the prefix will be analyzed. The study concludes that the prefix, in addition to the meanings ascertained in previous studies on prefixed verbs in the Romance languages (change of state, and location), brings other meanings (aspectual and intensive) very similar to those developed by the prefix *ad-* in Latin.

Key words: Asturian, Latin, Lexical Semantics, Prefixed verbs.

1. LOS VERBOS PREFIXAOS DEL LLATÍN A LES LLINGÜES ROMANCES

Talmy (2003 II: 217 ss.) define un macroeventu como un eventu complexu espresáu unitariamente. L'eventu principal ye concebíu como'l marcu astractu y el componente semánticu menos primariu del eventu complexu. L'eventu secundariu espresa una relación de circunstancia con respectu al eventu principal, que pue ser causa, manera, etc.

Con ésos, Talmy sostién que s'estremen tipolóxicamente dos tipos de llingües na configuración sintáctica d'esos eventos: les qu'espresen l'eventu principal o marcu per mediu d'un satélite (*satellite-framed languages*), o les qu'espresen esi eventu marcu, que ye'l principal, pero'l más astractu, nel verbu (*verb-framed languages*); inversamente, les primeres espresen el co-eventu nel verbu, y estes per aciú d'un satélite (Talmy 2003: 222), en forma de partícula, de prefixu, etc.

Al primer tipu pertenecen llingües como l'inglés (1a), y al segundu tipu llingües como l'español (1b):

- (1a) *The bottle floated out*
 (1b) *La botella salió flotando*

El llatín ye una llingua tipológicamente igual que l'inglés nesti puntu, pero l'español o l'asturianu (y toles llingües romániques, al paecer), espresen el llugar nel verbu, según atestigua la comparanza de (2):

- (2a) *to go in, to go out, to go up, to go down*
 (2b) *ineo, exeo, ascendo, descendo*
 (2c) *entrar, salir, subir, bajar*
 (2d) *entrar, salir, xubir, baxar*

El cambéu tipológicu dende una llingua d'espresión de marcu nel satélite a una llingua d'espresión de marcu nel lexema verbal, tuvo llugar, poro, na evolución del llatín a les llingües romániques. La distinta estructura semántica del elementu verbal queda patente na diferencia ente'l testu llatín de (3a) frente a la so traducción de (3b):

- (3a) *Cupio excurrere in Graeciam* (Cic. Att. 14,16,3,2)
 (3b) Nago por salir corriendo pa Grecia

Nel casu del llatín la idea de salir, la noción marcu, o noción principal, espresala'l preverbiu EX-, ente que'l verbu *curro* espresa la manera en qu'unu sal. Si-casí, nel exemplu del asturianu, ye a la inversa: la manera espresase per aciu del complementu alverbial en xerundiu.

Eso supón que los preverbios tienen una fuerte carga semántica nuna llingua como'l llatín. Esa fuerza refléxase nel fechu de que'l preverbiu tien una estructura de complementación propia distinta de la del verbu, que se superpon a la d'esti (cfr. Lehmann 1983: 160), y que dacuando pue manifestase na estructura argumental, llegando a camudar la valencia del verbu. Por casu, un preverbiu convierte al verbu intransitivu *tussio* en transitivu (4a), o fai que *pono*, que ye transitivu, pase a construyise con dativu (4b):

- (4a) *(Serpentes) putamina extussiunt* («les culiebres espulsen los güevos tosien-do», Plin. nat. 10,197)
 (4b) *bonum anteponomam prandium pransoribus* («pondré una bona comida delan-tre los comensales», Plaut. Men. 274)

Los preverbios en llingües como'l llatín non solo tienen un fuerte valor local, sinón que tamién pueden espresar valores aspectuales (cfr. Acedo Matellán-Mateu 2013: 252 ss.), daqué que los verbos de les llingües de marcu nel verbu como l'español nun pueden espresar sinón per aciu d'otru verbu léxicamente as-

pectual, según revela l'exemplu (5) tomáu de García Hernández (1980: 135) y la so traducción:

(5) *ut ea quae per eum adfecta sunt perfecta rei publicae tradat* («pa que les coses qu'él empezó (a facer) les entregue acabaes (de facer) a la república», Cic. *prov.* 29)

El crucial cambéu tipolóxicu del llatín a les llingües romances produzse cuando'l prefixu llatín se debilita, perdiendo parte del so significáu orixinariu local – los prefixos llatinos indicaben llugar en, dende, escontra, per onde–, y amenorga a la simple espresión de la direccón n'abstractu, de valores metafóricos, de manera que namás perviven los significaos preverbiales de direccón (*a-*, *en-*), qu'espresen un cambéu d'estáu, y los de separación, qu'espresen la salida d'un estáu (*es-*, *des-*) (*cfr.* Acedo Matellán 2006: 14).

Esa desemantización del preverbiu pue comprobase en casos en qu'un verbu prefixáu llatín tien descendiente directu en romance. Compara Acedo Matellán (2006: 5-6) los exemplos del llatín y el catalán de (6):

- (6a) *Hiempsal dextra Adherbalem adsedit* («Hiempsal sentóse al llau d'Adherbal, a la so derecha», *Sal. Iug.* 11,3)
 (6b) *Hiempsal assegué Adherbal* («Hiempsal sentó a Adherbal»)

Como s'aprecia nos testos de (6), la diferencia ente dambes llingües finca fundamentalmente en que'l preverbiu llatín esixe un argumentu local, argumentu qu'en (6a) ta explícitu, pero que pue tar implícitu. Sicasí, en (6b) nun hai nengún argumentu local y nun pue suplise.

Un estadiu intermediu na evolución del tipu llingüísticu llatín al romance pue documentase en parte nos estadios antiguos de les llingües romances. Acedo Matellán y Mateu (2013: 260) citen nesi sentíu exemplos del catalán medieval como los de (7), en que los verbos prefixaos espresen lo mesmo qu'en llatín: el verbu non prefixáu espresa la manera del movimientu (7a), y el verbu prefixáu (7b) espresa la manera del movimientu, la direccón del movimientu qu'espresa'l preverbiu y el destín:

- (7a) *Caminar amb calor per a quisvulla és danós* («Caminar con calor ye dañible pa cualquiera»)
 (7b) *Pot hom acaminar sens peccat a guanyar perdonances* («Pue dise ensin peccáu a ganar perdonances»)

2. EL PREVERBIU AD- DEL LLATÍN A LES LLINGÜES ROMÁNIQUES

El prefixu AD-, d'u provién *a-* nes llingües romániques, ye'l prefixu más grabile na formación de nueves palabres en llatín, con más de 300 derivaos. En lla-

tín el prefixu sirve casi puramente pa crear verbos a partir de verbos, nos qu'a-purre una significación fundamentalmente de dirección o lativa, que se materializa en nociones diverses que van dende la significación puramente espacial, a nociones abstractes d'una sutilidá dacuando difícil de captar y esplicitar. Los valores fundamentales del preverbiu llatín AD- (cfr. García Hernández 1980: 131 ss.) van de los puramente espaciales (8) a los aspectuales (9):

- (8a) *Si gradere tantum quantum loquere, iam esses ad forum* («si caminares tan apriesa como fales, yá taríes nel foru», Plaut. *Pseud.* 1236)
 (8b) *forte aspicio militem. aggredior hominem* («por casualidá veo al soldáu. Abórdolu», Plaut. *Curc.* 338)

En (8a) el verbu simple espresa namás la manera de movimientu 'caminar'; en (8b) el prefixáu espresa manera y dirección 'caminar hacia'.

- (9a) *inrepuere arma micantesque fulsere gladii* («retrañeron les armes y brillaron resplandientes les espades», Liv. 1,25,4)
 (9b) *Sardiniae recipiendae repentina spes adfulsit* («entamó a rellumar d'esmenu la esperanza de recuperar Cerdeña», Liv. 23,32,8)

En (9a) el verbu simple nun tien marca aspectual. En (9b) el valor del preverbiu ye aspectual, nesti casu incoativu, pero nun dexa de ser posible imaxinar vagamente esa idea d'acercamientu que tien nel so orixe AD y que podríamos parafrasiar: la esperanza rellumó escontra ellos, llegó-yos resplandiente, etc.

Esos fuertes valores del preverbiu debilítense a lo llargo del tiempu. Un exemplu bultable d'ello ye, per una parte, cómo se porten los verbos de movimientu (cfr. Tarrío Ruiz, en prensa), y per otra, l'aumentu de verbos léxicamente aspectuales, nuna obra como'l *Itinerarium Egeriae*, d'una cronoloxía, el s. IV, que podría marcar la llende ente'l llatín y les llingües romances.

Per una parte, el simple *gradior* nun apaez; apaez como manera de movimientu'l simple *ambulare* (10a); pero lo interesante ye que paez que ye insuficiente pa marcalo y recúrrese a la espresión doble en que la manera espresase con un satélite (10b), na forma tipológicamente romance 'dir a pie'. Nótese que nos testos de (10) tamién ye necesario marcar l'aspeutu verbal incoativu per medios léxicos con *incipio* (10a) y *coepi* (10b):

- (10a) *incipitur denuo totum iam iuxta mare ambulari* («princípiase de nuevo a dir yá siempre junto al mar», *Peregr. Aeth.* 6,1)
 (10b) *statim ergo coepimus ire cum eo pedibus* («ensin más, entamamos a dir con él a pie», *Peregr. Aeth.* 15,2)

Per otru llau, el valor del preverbiu súmese o atenúase y ye sustituyíu por un alverbiu (11):

- (11a) *benedicens nos episcopus egressi sumus foras* («en bendiciéndonos l'obispu, salimos fuera», *Peregr. Aeth.* 20,3)
 (11b) *intus autem quod ingrederis* («según qu'entrestí adientro», *Peregr. Aeth.* 2,5)

La resultancia d'esi debilitamientu y del cambéu tipolóxicu que causa, ye que tola riqueza de los preverbios locales súmese.

El fechu de que los preverbios, qu'en llatín formaben casi puramente deverbales, pasen a utilizase productivamente nes llingües romániques pa crear denominales y deaxetivales ye, según Iacobini (2010: 10), resultáu de la reinterpretación de verbos llatinos deverbales, como si fueren denominales o deaxetivales; esto ye, verbos como *accumulo*, *incuruo* derivaos de los verbos *cumulo*, *curuo*, pasaron a sentise como formaos a partir de *cumulus* y *curuus*, lo que fixo posible formaciones como *expectoro*, deriváu de *pectus* (*cf.* Crocco Galéas-Iacobini 1993: 40).

Les llingües romániques aumenten el número de verbos per un mecanismu de formación de palabres denomináu parasíntesis, que Serrano Dolader (1995: 7) define:

- (12) «un procedimientu lexicogenéticu caracterizáu por la actualización simultánea y solidaria de dos procesos lexicogenéticos diferentes, sea prefijación y sufijación (en el casu de la parasíntesis por afijación: *engordar*), sea composición y sufijación (en el casu de la parasíntesis en composición: *corchotaponero*)».

Nun estudiu sobre los verbos parasintéticos n'italianu, francés, rumanu y español, Reinheimer-Rîpenau (1974) ufierta datos sobre frecuencia y significáu de les formaciones parasintétiques más granibles, y amás tolos significaos de diches formaciones, que van dende la espresión d'un cambéu d'estáu al de realización d'acciones nes que la forma base ye'l preséu, lo creao, o l'oxetu que s'avera a otu o l'oxetu al qu'otru s'avera. Veamos los verbos del asturianu.

3. LOS DERIVAOS N'A- N'ASTURIANU. VERBOS PARASINTÉTICOS

Vamos siguir la tipoloxía de Serrano Dolader (1995: 82) y vamos estremar dos tipos formativos, los *derivaos d'axetivos* y los *derivaos de nomes*. Los datos qu'ufierto son resultáu del análisis de tolos verbos de los diccionarios DALLA y DGLA. Ensin embargu, namás incluyimos los verbos que nel estáu actual de los nuestros conocimientos son con cierta seguridá derivaos col prefixu *a-* de cronoloxía romance. Darréu d'ello, pue dicise que son tolos que tán, pero cuasi de xuru nun tán tolos que son.

3.1. Verbos deaxetivales

3.1.1. Esquema derivativu [a- + axetivu + -ar]

Como n' español (Serrano-Dolader 1999: 4707), ye'l tipu derivativu más grabile pa la creación de verbos a partir d'axetivos n' asturianu. Malkiel (1941: 438 ss.) esplica cómo va ganando espaciu nes llingües romániques esti tipu de formación –transitiva n' orixe, pero que desenvuelve usos intransitivos–, a partir d'exemplos como'l del castellán *alargar*, paralelu en too al asturianu *allargar*, nel que la so significación va arriqueciéndose, faciéndose más rica y complexa a lo llargo de los siglos:

Abermeyar, de *bermeyu* 'de color encarnao fuerte'¹; *abigardar*, de *bigardu* 'llargu y flacu'; *abiliesgar*, de *biliesgu* 'con un defeutu na vista que fai que los güeyos nun miren na mesma direición'; *abonar* 'volver o volvese bonu'; *aburrar*, de *burru*²; *acananar*, de *canu* 'que tien canes'; *acoxar* / *coxar* (Ay, Tb) de *coxu* 'qu'anda mal o con dificultá'; *acuriosar* / *curiosar* (Llg)³, de *curiosu* 'guapu, de bon aspectu físicu' 'bien fechu, bien acabáu'; *acurtiar*, de *curtiu* 'de pocu llargor'; *adelgazar* / *delgazar* (Lln)⁴, de *delgáu*; *adondar*, de *dondu* 'blandiu, suave'; *afatar*, de *fatu* 'tontu'; *afear*, de *feu*; *afinar*, de *finu*; *aflacar* / *aflaquiari*, de *flacu* 'delgáu'; *afloxar* / *floxar* (Pa, Sb, Ay, PSil), de *floxu* 'débil, con poca fuercia' 'poco apertáu, poco tensáu'; *afondar*, de *fondu* 'que ta mui abaxo'; *afoscar*, de *foscu* 'de caráuter difícil'; *agafar* / *gafar* (Sr, Ay) de *gafu* 'enfadáu, enfocicáu' 'malu, de males intenciones' 'violentu, dau a atacar (un animal, una persona)'; *aguapar*, de *guapu*; *aguapiar* / *guapiar*⁵ (Tb, Pr), de *guapu*; *allargar*, de *llargu*; *llimpiar* / *allimpiar* (Cg, Ta, Ca), de *llimpiu* 'ensin manches'⁶; *allisar*, de *llisu*; *allocar*, de *llocu* 'que perdió la razón, les facultaes mentales'⁷; *allongar*, de *llongu*, pero tien significaos de *lloñe* o *llargu*; *alluezar* 'ponese llueza la pita': *amacizar* 'endurecese', de *macizu* 'duru'; *amalar*, de *malu*; *amalinar* 'ponese enfermu', de *malinu* 'malu'⁸; *amansiar*, de *mansu*; *amantegar* 'facese mantegón, gordu o vagu'; *amariellar*

¹ Emplegamos na mayor parte los casos les definiciones del *Diccionariu de l'Academia de la Llingua Asturiana* (DALLA).

² Nesti casu considerámoslu deaxetival pola acepción axetiva del sustantivu.

³ Incluyimos les alternancies con y ensin prefixu namás naquellos casos nos que tenemos constancia de que coesisten. Los casos como *amalinase* / *malinase* (Ay, Ar) 'ponese enfermu', en que dambes variantes asítiense en localizaciones distintes, nun los consideramos nesti trabayu porque fadríen más complexa la descripción. Emplegamos les abreviatures del DGLA darréu.

⁴ Nesti casu la variante más esparcida ye la variante ensin prefixu. Documentense les variantes *adelgadar* en PSil y *adelgazar* en Sb.

⁵ El tipu formativu deaxetival d'*hermosear* ye raru n' asturianu, y tamién en castellanu (cfr. Serrano-Dolader 1999: 4690). Quiciás el casu d'*aguapiar* ye un encruz de los dos tipos. Lo mesmo pue dicise d'*afermosear* (JH) y d'*aflaquiari*.

⁶ Consideramos, como Batllori-Pujol (2012: nota 9) pal castellanu, que *limpiar* procede de *limpio*, anque tanto'l DCECH como'l diccionariu de la RAE consideren respectivamente *limpiar* y *alimpiar* como derivaos de *limpidare* y *elimpidare*.

⁷ Esiste la forma *alloquiar*, col significáu de 'volver llocu a daquién'.

⁸ Tamién pue considerase qu'*amalinar* sía una forma diminutiva de *malu*, como lo ye *amalucar* de *malucu*, diminutivu de *malu*. Constátase, como vimos, una variante reflexiva *amalinase*.

de *mariellu* 'del color del llimón, del oru'; *amenudar* de *menudu* 'pequeñu'; *amerucar* 'volver o volvese *merucu*, pequeñu'; *ameyorar*, de *meyor*; *amontesar*, de *montés* 'xabaz, de maneres tosques y poco sociable'; *amontesinar* de *montesín*; *amoricar*, de *moricu* 'escuru'; *amorugar* 'volvese foscú'⁹, de *morugu* 'que nun-y gusta falar, relacionase colos demás'; *amostiar*, de *mostiu* 'apagáu, ensin fuercia'; *amurniar*, de *murniu* 'triste, melancólicu'; *amusgar / musgar* (Tb), de *musgu* 'foscú' 'apagáu, ensin fuercia'; *anachar*, de *nachu* 'chatu'; *aneciar*, de *neciu* 'qu'insiste nun-y importando si tien o non razón'; *anidiar* 'poner o ponese *nidiu* 'lisu, finu'; *añoñar*, de *ñoñu* 'ensin gracia, ensin arremangu'; *apandar*, de *pandu* 'llanu daqué abombáu'; *apanfilar*, de *pánfilu* 'plasmáu, ensin arremangu'; *apardar*, de *pardu*; *apazguatar*, de *pazguatu* 'tontu, fatu'; *apequeñar*, de *pequeñu*; *apocar*, de *poco*¹⁰; *arralar / ralar* (Tb, Pr), de *ralu* 'coles partícules o elementos que lu formen poco xuntos, mui xebraos ente sí'; *arrozar / rozar* (Pa, Cb, Cg) de *roxu* 'rubiu, azafranáu'¹¹; *arruinar*, de *ruin* 'débil, delgáu'; *asimplar*, de *simple* 'con pocu xacú, con pocu pesu (una persona)'; *asordar*, de *sordu*; *atacañar*, de *tacañu*; *atambascáu*, de *tambascu* 'ensin procuru pa vistir, pa falar'; *atebiar*, de *tebiu* 'poco caliente'; *atochar*, de *tochu* 'llocu' 'tontu'; *atontar*, de *tontu*; *atontorolar*, de *tontorolu* 'un poco tontu'; *atordilar*¹², de *tordilu* 'tontu'; *atoscar / toscar* (Ay), de *toscu* 'que tien comportamientu poco finu'; *atristar*, de *triste*; *avacar* 'dexar vacú, dexar en barbechu', de *vacu* 'ensin nada dientro'; *avalentonar*, de *valentón*, aumentativu de *valiente*; *averdosar*, de *verdosu*; *averriar* 'poner o ponese verria o [más] verria una ablana'; *averriondar*, de *verriendu* 'mui verde'; *avieyar*, de *vieyu*; *avivar*, de *vivu*; *azorrar*, de *zorru*, axetivu.

Atopemos un deriváu d'alverbiu: *alloñar*, de *lloñe* 'a muncha distancia', y un deriváu pronominal; *atuar* 'tratar de tu' (cfr. DGLA).

Hai participios ensin verbu: *acelemináu*, de *zalamín* 'tontu'; *achaparráu* 'que tira a *chaparru*'; *amalotáu*, *amalucháu* 'maluchu'; *apachucháu* 'pachuchu'; *aparduscáu* 'que tira al color pardo'; *atraináu* 'atraináu', quiciabes de llat. *TRAGINARE (cfr. DRAE), etc.

Tenemos que constatar que s'atopen coesistiendo formes parasintétiques construyíes con otros sufixos. Nun podemos detenenos a analizar sistemáticamente los valores d'esos sufixos. Esponemos namái los datos estrayíos de los diccionarios y qu'apunten en dellos casos a certes diferencies de significáu ente les distintes formaciones:

agafar / agafentar, ésti significa lo mesmo qu'aquél y amás 'abandonar el nial o la casa', y esiste la variante pronominal *agafentase* 'enfadase'; *adulzar*, *adulzorar* 'poner o ponese dulce o [más] dulce' / *adulcir* 'endulzar, cundir'; *atontar* 'ponese tontu' / *atontonar* 'quedase atontáu un momentu' / *atontolinar* 'entontecer'; *allar-*

⁹ Constátase la variante reflexiva *amorugase*.

¹⁰ Nun apaez nel DALLA; sí en DGLA, pero documéntase namái en Tox y Eo.

¹¹ Consideramos equí sólo dalgunos de los significados d'*arrozar* I (cfr. DGLA), los únicos relacionaos col color roxo.

¹² Documéntase la variante reflexiva *atordilase*.

gar ‘facer más llargu’ ‘averar’ ‘vender’ / *allargatar* ‘facer más llargu’; *atristar* ‘entristecer’ / *atristayar* ‘entristecer o entristecese muncho’ ‘apavoriar’ / *trestayar* ‘entristecer’ ‘dexar amedranáu’, *trestayase* ‘cuayar la sangre’. N’Ay *anegrazar* ‘volvese negru’ / *anegratar* ‘garrar color escuro’. Documentense les formes *aveyentar* (JH), *aveyucar* (Qu) y *aveyuscar* en (Cg). Anque ensin datos pa la comparanza, nun paez aventuraos pensar qu’estes dos últimes formes son diminutivos o atenuatives. Tamién *acoxicar* y *acoxancar* se refieren a una coxicada leve. Les variantes *azorrar*, *azorretar*, *azorronar* y *azorrampliar* coesisten en Tb; *azorrar* y *azorretar* en Ll y Tb; *azorretar* y *azorronar* n’Ay, suponemos con una llixera diferencia ente elles.

Tocantes al significáu d’estos verbos, dos son les característiques que comparten: per una parte, espresen un cambéu d’estáu; per otra, pueden tener valores causativos ya incoativos, la mayoría de les vegaes dambos. Pa la espresión de los valores incoativos, pue recurrise a la reflexivización, pero ye en casos bien contaos, a diferencia de lo qu’asocede en castellán. Pa la mayoría d’ellos podría ser válida la definición del DALLA pa un verbu como *agafar*: ‘Poner gafu o [más] gafu. 2 Ponese gafu o [más] gafu’.

3.1.2. Esquema derivativu [a- + axetivu + -ecer]

Como en castellán, esti tipu ye bien poco granible, cuidao que col sufixu *-ecer* xeneralízase’l prefixu *en-*:

Abonecer, de *bonu*; *afeblecer*, de *feble* ‘débil, delicáu’; *aflaquecer* / *flaquecer* (JH), de *flacu*; *amaurecer*, de *maduru*, *maurientu*; *amollecere* ‘ablandiar’, de *muelle*; *amostecer* / *mostecer* (Tb), de *mostiu* (cfr: supra *amostiar*); *arronquecer*, de *roncu*; *asordecer*, de *sordu*; *atenreecer*, de *tienru*; *atollecere* ‘volvese llocu’, de *tollu* ‘allocáu, aventáu’¹³; *averdecer*, de *verde*.

El significáu ye’l mesmu que’l de los derivaos anteriores: causativu ya intransitivu. Tamién como nel casu anterior, sobre un mesmu radical pueden documentase formes con distintos sufixos. Dacuando nun coesisten, como ye’l casu de: *afinar* (Tb) / *afinecer* (Sb, Ay, Ll); *atochar* (Ay, Ar) / *atochecer* (Pa); *atoscar* (Tb) / *atosquecer* (Cb); *afrescar* (Tb) / *afresquecer* (Sb, Ay). Dacuando coesisten, pero nun tenemos datos de diferencies ente ellos. Asina n’*ablançar* / *ablanquecer* / *blanquiar*; *ablandecer* / *ablandiar*; *abobar* / *abobecer* / *abobizar*; *acoxar* / *acoxecer*; *aguapar* / *aguapecer*. Polo que se refier a *arralar* / *ralar* / *ralecer* / *arralecer*, coesisten los tres primeros en Teberga, los dos postreros en L.lena; *asordar* / *asordecer*, coesisten en Teberga; *atontar* / *atontecer* coesisten n’Ayer y Teberga.

¹³ *Atollar* ‘atascase na trola’ / *atollase* ‘metese nun tollu o pozu’.

Dacuando pueden detectase ciertas diferencies de significáu, aunque sían parciales, ente dambes formes. Por casu, *afoscar* ‘poner o ponese foscú o [más] foscú’ (Tb) / *afosquecer* ‘volvase foscú’ (Ay) el segundu inacusativu; *avivar* ‘poner o ponese vivu o [más] vivu’ (JH) / *avivecer* (Ay) ‘revivir, reanimase’, el primeru causativu, el segundu inacusativu; *agravar* ‘poner o ponese grave o [más] grave’: *El nenu agravóu* (Tb, JH) / *agravecer* ‘ser molestu’ (JH); *allocar* / *alloquecer*, *lloquecer* (Sr), dambos signifiquen ‘poner o ponese llocu’. El segundu tien l’acepción de ‘plasmar’; *amalar* / *amalecer* ‘ponese mala una cosa, enfermar’, ésti tien solo usos intransitivos y a diferencia d’*amalar*, aplícase a un vexetal; los otros derivaos de *molle* que nun son *amollecer*, tienen ciertas diferencies semántiques al respective d’aquéu y ente ellos: *amollentar* ‘ablandiar masuñando’, *amollicar* ‘reblandecer la yerba’, *amollegar* ‘ceder una cosa blanda a la presión que se fai sobre ella’. Sobre *avieyar* / *aveyecer*. Repártense nes distintes zones, polo xeneral; namás coesisten en Sobrescobiu y Ayer. Nun tenemos munchos datos sobre posibles diferencies; namás sabemos que n’Ayer *avieyar* tien l’acepción de ‘avieyar prematuramente’, lo que daría al prefixu ciertu valor incoativu; y a lo último, un casu que paez induldable d’oposición de significaos en Somiedu: *avacar* (Sm) ‘quedar la tierra en barbechu’ / *avaquecer* (Sm) ‘quedar ensin xente’ l pueblu’. De nuevo, una oposición causativu / inacusativu.

3.2. Verbos denominales

Tamién l’esquema [*a-* + sustantivu + *-ar*] ye la formación más frecuente. Nesti casu vamos arrexuntar los verbos en bloques semánticos, porque otres sufixaciones son bien poco granibles¹⁴.

3.2.1. Cambéu d’estáu

El significáu del deriváu ye: ‘adquirir o faer adquirir delles de les cualidaes del sustantivu base’ (cfr. Serrano-Dolader 1999: 4714). Munchos adquieren significaos abstractos, por eso podríen entendese como verbos qu’espresen direccón en sentíu abstractu (cfr. Reinheimer-Rîpenau 1974: 58):

Abanastrar ‘asemeyase a una *banastra* o canastra’; *abestiar* ‘embrutecer’; *abeyonar* ‘andar d’un llau pa otru desorientáu’, d’*abeyón*¹⁵; *abicarar* ‘enllenase de

¹⁴ El tipu col sufixu *-ecer* ye inda menos prestamosu que nos axetivos. Pueden citase: *acoquecer* ‘enllenase de cocos, acocar’, *allechecer* ‘tener más lleche de lo normal’, *amarmolecer* ‘poner o ponese fríu’; tamién les formes *anortexar* ‘haber aire del norte’, *afamiar*, *adolorar*; *asolinar* ‘quemar col sol’, y los axetivos ensin verbu *allecháu*, *ameláu* ‘como’ l miel’, *apamestáu* ‘plasmáu, abobáu’; *apalombáu*; *apalomináu*; *aparaguáu* ‘como un paragües, atontáu’; *apedernaláu*, de *pedernal*; *aperdizáu*, de *perdiz*; *aperráu*, de *perro*; *apezaráu* ‘con *peces* o *pintes*’, etc.

¹⁵ Nesti casu nun ye posible aclarar si se trata d’un parasintéticu. Incluyímoslu equí porque la relación semántica que s’establez ye la mesma que nos parasintéticos trespantes.

bícaru; *aboroñar* ‘dar forma de boroña’ ‘agarrar forma de boroña’; *abregonar* ‘dar el bregón al ganáu’; *abruñar*, de *bruxa*; *abultar* ‘facese un bultu’ ‘paecer un bultu’ ‘paecer, dar la impresión de daqué’ ‘opinar’; *acalorar* ‘dar o tener calor’ ‘enfadase’; *acarambanar* ‘formar carámbanos’; *acigarrar* ‘enrollase les fueyes del maíz pol calor’; de *cigarru*; *acogollar* ‘coyer *cogollu* los repollos’; *acogordar* ‘tener el maíz la enfermedá de la *cogorda*’; *acongoxar* ‘tener congoxa’ ‘facer tener congoxa’; *acotollar* ‘abrise la *cotolla*’; *achornar* ‘ponese chornoso’, de *chornu* ‘calor afogadizo’; *adentar* ‘salir los dientes’; *adenterar* ‘causar *dentera*’ ‘tener *dentera*’; *aferruñar* ‘criar *ferruñu*’ ‘causar *ferruñu*’; *aformigar* ‘producir o producirse *formiguéu* o falta de sensibilidá nuna parte del cuerpu’ ‘poner o ponese nerviosu o [más] nervisou’; *afusar* ‘quedar como un *fusu*’; *agalbanar* ‘tener *galbana*’ ‘facer tener *galbana*’; *agripar*, de *gripe*; *agromar* ‘brotar *gromos* nes plantes’; *ahomar* ‘facese home’; *allagunar* ‘formarse *llagunes*’; *allombar* ‘dar forma de *llombu*’ ‘agarrar forma de *llombu*’; *allunar* ‘tener trastornos atribuyíos a la *lluna*’; *amachar* ‘criar *machos* les plantes’; *amazacotar* ‘ponese duru como un *mazacote*’; *amigayar* ‘facer o facese *migayes*’; *amiseriar* ‘vivir con estrecheces’; *amodorrar* ‘tener pesadez de cabeza’; *amomiar* ‘atontecer, abobar’; *amontalgar*, ‘criar *montalga*, mugor’; *amorcicellar* ‘agarrar forma de *morciella*’; *amorgazar* ‘llenarse de *morgazu*, de broza’; *amorrinar* ‘tener *morrina*’ ‘facer tener *morrina*’; *amostalgar* ‘poner o ponerse murniu, ensin gracia’, de *mostalga* ‘yerba seco’; *amoyonase* ‘enclicase’; *amozquetar* ‘facer una *mozqueta*’ ‘tener una *mozqueta*’; *anegralar* ‘enllenar o enllenase de *negrales*, de *renergones*’; *anochar* ‘anocheecer, facese de *nueche*’; *anubar* ‘cubrise l cielu de *nubes*’; *anublina* ‘formase *nublina*’; *añeñar* ‘volver o volvese como un ñeñu’; *apaيسانar* ‘facer o facese mayor, más home’; *apanoyar* ‘formase la *panoya*’ ‘entontecer’; *apapiellar* ‘empapellar, inflar los papos o carriellos’; *apavorar*, de *pavor*; *apaxarar*, de *páxaru*; *apayasar*, de *payasu*; *apazguatar*, de *pazguatu*; *apellocar* ‘apelmazar’, de *pella*; *apendonar* ‘pingar, quedar más baxu l borde d’un vistú’, de *pendón*; *apigazar* ‘dormir lliexero y pocu tiempu’, de *pigazu*; *apolvar* ‘desfacese una planta’; *apollinar* ‘volver o volvese pollín o [más] pollín’ ‘arrecostinar un pesu a la espalda’, de *pollín*; *asoberbiar* ‘volver o volvese soberbiosu o [más] soberbiosu’.

3.2.2. Valores locativos-direccionales

Meter daqué o a daquién nel oxetu designáu pol sustantivu base, o meter el sustantivu base (cfr. Serrano-Dolader 1999: 4712). Los valores locativos pueden ser concretos: poner X en ‘encebollar’ / poner en X ‘encarcelar’ y abstractos. Estos valores abstractos son los que más espresa l prefixu *a-*, d’acordies col so significáu orixinariu, en términos de Malkiel, «una cierta dirección» (Malkiel 1941: 439).

Como s’indica n’Acedo Matellán-Mateu (2009: 494) una de les diferencies ente l llatín y les llingües romániques ye que, mentanto en llatín, como vimos, el verbu lexicaliza la manera en que se produz el movimientu, nes llingües romániques el radical del verbu lexicaliza, bien la Figura, bien el Fondu del eventu. En términos de Talmy (2003: 312), la *Figura* ye la entidá que se mueve en sentíu fí-

sicu o abstractu, y el *Fondu* ye la entidá de referencia al respective de la cual la Figura muévese.

3.2.2.1. *El verbu lexicaliza la Figura*. El sustantivu base designa la Figura o elementu que se mueve:

aberruyar 'echar l'*aberruyu*, el pasador pa trancar una puerta, una ventana' (cfr. lo dicho a propósiu d'*abeyonar*); *abetunar* 'dar *betún*'; *aborrinar* 'haber *borrina*' 'llovisnar'; *acariñar* 'dar *cariñu*'; *acebatar* 'poner *cebatu* de vares'; *acinchar* 'poner el *cinchu*'; *acogomar* 'xuntar les *cogomes*, tires de cueru'; *afexar* 'cargar *fexes* o montones'; *agüeyar* 'mirar en tientes' 'echar el mal de güeyu'; *allancar* 'poner *llanques*, vigues' 'facer imposible daqué'; *allaviar* 'poner la *llavía*'; *allechar* 'dar lleche una fema' 'dar de mamar'; *allimosnar* 'dar o recibir *limosna*'; *amacizar* 'echar el *macizu* a los pexes'¹⁶; *amancorniar* 'poner la *mancornia*, la cuerda qu'ata la cabeza a la pata d'un animal'; *amantegar* 'echar *mantega* a la comida'; *amimar* 'dar mimos'; *amoblar* 'poner *muebles*'; *amorrillar* 'tirar *morriyos*'; *amoyonar* 'marcar con un *moyón*'; *amuñonar* 'poner *muñones* o *moyones*' 'enfadar'; *anasar* 'poner la *nasa*'; *apestañar* 'mover les *pestañes*'; *apiensar* 'dar *piensu*'; *asolombrar* 'dar *solombra*'; *avenenar* 'envenar, irritar'.

Nesti grupu podemos incluyir los numerosos usos en que'l verbu lexicaliza l'oxetu o preséu col que se realiza una acción (cfr. Serrano-Dolader 1995: 123). N'efectu, Talmy (2003 I: 338) sostién que na frase inglesa *Bobby eats his stew with a spoon*, la cuyar ye la Figura, porque causa directamente'l movimientu de la comida. De la productividá d'esta formación ye prueba la cantidá d'usos figuraos qu'adquieren munchos d'estos verbos. Vamos citar namás dalgunos d'estos usos por cuenta de la brevedá y claridá espositiva:

abarquinar 'soplar col *barquín*'; *abarrenar* 'taladrar cola *barrena*' 'poner *barrenos*' 'alloequer'; *abastrenar* 'trabayar col *bastrén*'; *abatantar* 'trabayar col *batán*' 'afanar o afanase nun llabor'; *acambonar* 'arrastrar cola *cambona*'; *acamellar* 'trabayar cola *camiella* o aráu'; *afesoriar* 'trabayar cola *fesoria*'; *aforquetar* 'sostener con un *forquetu*'; *afusilar* 'fusilar'; *afustacar* 'furgar con un palu o *fustacu*'; *agabitar* 'algamar col *gabitú*' 'ayudar'; *agadañar* 'segar cola *gadaña*'; *agarabatar* 'trabayar col *garabatu*'; *agramilar* 'arreglar col *gramil*'; *amesoriar* 'trabayar coles *mesories*, presea pa mayar el pan'; *amolar* 'afilar cola *muela*'; *anavayar* 'clavar una *navaya*, apuñalar'; *apalançar* 'trabayar cola *palanca*' 'quedar munchu tiempu nun sitiu'; *apalanquiar* 'trabayar cola *palanca* o *palanquia*'; *apaliar* 'dar *palos*'; *apaliciar* 'encontase nun *palu* p'andar' 'charlar, tar de palique'; *aparruscar* 'trabayar cola *parruscona*, presea de la llabranza'; *apeñerar* 'pasar pela *peñera*'; *apercontiar* 'poner un *percontéu*'; *apertegar* 'pegar cola *piértiga*'; *apiconar* 'trabayar col *picón*'; *aserrar* 'cortar cola *sierra*'; *atucar* 'golpear colos *tucos* de los deos'.

¹⁶ Hai, poro, dos verbos *amacizar*, unu deaxetival y unu denominal.

3.2.2.2. *El verbu lexicaliza el Fondu*. El sustantivu base designa'l Fondu, llugar o marcu en que se produz una acción o un movimientu:

abrañar 'atender al ganáu na *braña*' 'tar el ganáu na *braña*'; *acamar* 'encamar'; *acollar* 'poner en *cuellu*'; *acomuñar* 'llevar a *comuña*' 'poner en común'; *aconceyar* 'axuntase en *conceyu*'; *acorripiar* 'meter al ganáu nel *corripu* o la *corripa*'; *acostazar* 'llevar al *costazu*'; *acostinar* 'llevar al *costín*'; *acovachar* 'metese nuna *covacha*'; *acubilar* 'meter na *cubil*'; *amaconar* 'meter nuna *macona*'; *amariar* 'adentrarse nel *mar*'; *amayadar* 'dir a la *mayada*'; *amorenar* 'poner la yerba seco en *morenes*'; *anialar* 'tar nel *nial*' 'facer *nial*'; *anochar* 'facer pasar la *nueche*'; *apacionar* 'cuidar a les vaques'; *apechugar* 'agarrar pela pechera y sacudir a daqué'; *apercollar* 'coyer pel pescuezu'; *apescozar* 'echar la mano al *pescuezu*'; *apollerar* 'meter o metese la pita nel *polleru*'; *asolombrar* 'poner a la *solombra*'.

Quiciabes cabría incluyir equí los que Serrano Dolader (1995: 136) falando de los prefixaos con *des-* denoma verbos efectivos, cuidao que l'acción verbal qu'espresen causa la producción del oxetu. Como esplica Reinheimer-Rîpenau (1974: 93), estos verbos nun espresen la creación d'un oxetu nuevu, sinón una manera de disponer los oxetos, d'asitialos; por eso, aunque en sentíu abstractu, entendemos que'l nome base designa daqué a onde se mueve daqué:

aborrinar 'facer *borrones*'; *aburagañar* 'facer *buragaños*'; *aburullar* 'facer *burullos*'; *acalcetar* 'facer *calceta*'; *acogorrrar* 'facer *cogorres*'; *achorizar* 'facer *chorizos*'; *afacinar* 'facer *facines*'; *afaxar* 'poner una *faxa*'; *aforgaxar* 'facer *foraxa*'; *aglayar* 'sonar el *glayu*'; *allobazar* 'dexar con *lobazos* una tierra'; *amarallar* 'facer *marallos*'; *amondongar* 'facer el *mondongu*'; *aniensgar* 'facer una *nesga* nuna tela'; *apallabrar* 'llegar a un alcuerdu'; *apareyar* 'formar *pareya*'; *apelgarar* 'andar de *pelgarada*, de xaréu'; *apinar* 'llenar hasta'l borde' 'poner en vertical'; *asucar* 'facer *sucos*'; *atucar* 'facer *tuques*'.

3.2.2.3. *El verbu lexicaliza la Manera*: Entendemos, como Cifuentes Honrubia (2006: 259), que pue entendese como Manera el «instrumento de que se sirve el agente para efectuar el desplazamiento»:

acarrear 'llevar en *carru*'; *acarrellar* 'llevar en *carriella*'; *acarreñar* 'llevar en *carreña*'; *acarretonar*, 'llevar en *carretón*'; *afaldar* 'emburriar el carru pela parte trasera o *falda*'; *allombar* 'cargar sofitando nel llombu'.

Sobre esta clasificación hemos dicir qu'hai verbos que podríen tar en distintos apartaos: por casu, punximos *aborrinar* 'haber borrina' como verbu de movimientu, concibiéndolu como 'venir, llegar la *borrina*', pero *achornar* 'ponerse chornoso' como de cambéu d'estáu, porque la *chorna* ye menos oxetivable. Ye cuestión de grau. Y hai verbos que tán en distintos apartaos, porque tienen distintos significaos, como *anochar* 'fasese de *nueche*' o 'recoyer a les pites pela *nueche*', o *asolombrar* 'dar o tomar *solombra*'; el casu d'*amaderar* ye un casu de

gran polisemia: cubrir con madera, llevar madera a un sitiu, trabayar la madera, ponese secu un alimentu, quedar atontáu (DALLA), esto ye, va dende espresar actividaes o acciones hasta indicar cambéu d'estáu y podría tar en cualesquiera de los apartaos; casi lo mesmo pue dicise d'*atucar*, que pue ser distintos tipos d'actividá y tamién significar cambéu d'estáu, 'taponase', 'nun poder respirar', asemeyáu al del castellán 'trancarse' o 'tener un trancazo'; lo mesmo, *amorrar* 'agarrar pol morru', o 'enfadase', o *anarigar* (*anarigonar*, *arigonar*, con haploloxia) 'poner un aru o *narigón* nes narices' o 'coyer peles marices'. Nestos casos, el preverbiu favorez los dos significaos de l'alternancia causativa, el transitivu y el intransitivu; esa alternancia pue faese tamién col pronome reflexivu, pero esto n'asturianu asocede raramente porque'l prefixu, como vamos dicir más alantre, tien el significáu reflexivu de 'escontra unu mesmu'. Son exemplu de los dos significaos, causativu ya intransitivu nun mismo verbu prefixáu, los que atopamos nos diccionarios d'*anochar*, col númberu (13): el significáu factitivu en (13a) y en (13b) l'intransitivu:

(13a) *Tengo que dir anochar pites* (DGLA)

(13b) *Anueitaron en ca María* (DGLA)

Nel casu d'*apinar* los diccionarios conseñen los dos significaos, transitivu: 'poner dalgo en vertical, colocar en forma de conu', ya intransitivu 'ameyorar de salú', pero sólo ufierten exemplos del intransitivu, como en (14):

(14) *Apinó cola primavera* (DGLA)

Toos estos casos de polisemia creo que prueben el significáu fuerte del preverbiu, anque sía abstractu. Nesi sentíu, son interesantes los casos en que'l preverbiu tien dos significaos de tipu adlativu en sentíu inversu sobre una mesma base. Por casu, *acollar*. *Acollar* tien muchos sentíos, pero interésennos dos de tipu locativu pa entender lo abstracto de la direcció que pue espresar el prefixu y que creo que, cuidao que nun paez ser daqué heredao del llatín nesta palabra, paecen niciu de que n'asturianu recreense, o renacen, o perviven los valores qu'en llatín tenía'l preverbiu AD-: el sentíu de 'poner al neñu nel cuellu', que tien un testu como el de (15a), ye'l sentíu qu'en llatín tenía'l preverbiu d'averar escontra unu, un sentíu centripetu; sicasí, na acepción de 'guiar la pareya', la direcció ye en sentíu inversu, o centrífugu: dir escontra'l pescuezu de la pareya o averar el pescuezu de la pareya escontra ún. Nesti casu nun tenemos exemplu nos diccionarios, pero sí lu tenemos de *dentar* / *adentar* con un significáu de direcció nel mesmu sentíu (15b):

(15a) *Mama, acul.la'l nenu* (DGLA)

(15b) *Faltóte dentar ell güe antes de mercalu* (DGLA)

Nel casu d' *adentar* asocede casi lo mesmu que con *acollar*. *Adentar* atestíguase en L.lena col significáu de 'adentellar', pero atestíguense otros sentíos: 'faer los dientes d'un oxetu como'l garabatu', el significáu incoativu de 'salir los dientes' y el que más nos interesa equí 'comprobar l'estáu de los dientes d'un animal'. Esti significáu ta atestiguáu en JH, onde coesisten la forma prefixada y la simple, y anque nel DGLA namás se nos presenta l'exemplu cola forma simple (15b), ye de suponer que podría dase tamién la forma prefixada. Lo importante ye que n'*adentar* acreítase'l sentíu de dir escontra los dientes.

Un casu especialmente interesante d'espresión de direcció, anque abstracta, en dambos sentíos, centrífugu y centrípetu –nel casu del asturianu, espresar tanto la Figura como'l Fondu–, ye'l de *asolombrar* que significa 'dar *solombra*' y 'tomar *solombra*'. Nesti casu tenemos exemplos de los dos significaos nos diccionarios:

(16a) *Esta figueira asolómbrame a casa* (DGLA)

(16b) *Vamos a asolombrar un poucu* (DGLA)

En casos como esos, l'asturianu amuésase bien cercanu al llatín, nel fechu de que nun son pocos los casos en que'l prefixu AD- fai posible interpretaciones nuna mesma base en dambes direcciones:

(17a) *Attrahē lora fortius* («tensa con más fuercia les riendes», *Ov. rem.* 397)

(17b) *protinus innumeris effetus laniger annis attrahitur* («ensiguida ye arrastráu hacia allí un animal llanudu galdú por incontables años», *Ov. met.* 7,313)

Pero ye más, nesti casu disponemos en llatín d'un exemplu en too asemeyáu a los del asturianu, porque se da nunu de los pocos compuestos con AD- que se forma sobre un verbu denominal: nel verbu *adaquare*, derivau de *aqua*, atestíguense significaos paralelos, 'dir por agua', 'dar agua'. Nótese tamién que (18a) presenta'l verbu como transitivu y (18b) como intransitivu:

(18a) *(amygdalas iubet) denis diebus adaquari* («manda que les almendres sían regaes cada diez días», *Plin. nat.* 17,64,1)

(18b) *ita decreuit ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur* («y ordenó que fuere lleváu al llago onde solía suministrase d'agua», *Suet. Galba* 7)

Sobre'l significáu del prefixu nos denominales hemos d'añedir que nun tien yá la finalidá de señalar un trayectu en sentíu más o menos abstractu, sinón qu'indica'l trayectu en sentíu propiu, tanto en casos nos que'l verbu espresa la Figura, como *apiensar* 'dar piensu', como, sobremanera, en casos como *acubilar* 'meter na cubil', en que lexicaliza'l Fondu. Ye más, en dellos denominales como *agüeyar*, el sentíu de direcció ta espresáu nun complementu de direcció:

(19) *Non fago otra cosa qu'agüeyar pa El Pandu* (DGLA)

Nel casu del verbu *agüeyar* pue constatare tamién un valor d'intensidá, que ta tanto na acepción de 'echar el mal de güeyu', como na que se nos da como 'mirar en tientes', que quiciabes sían n'orixe la mesma. Sobre'l valor d'insistencia del prefixu *a-* vamos volver a lo cabero'l trabayu.

En conclusión, sobre'l significáu del prefixu nos parasintéticos, y n'especial a cuenta de los parasintéticos denominales, coincido con Acedo Matellán-Mateu (2009: 494) en que nesti puntu les llingües romániques paécense al llatín y pueden considerase llingües col marcu espresáu en forma de satélite, nesti casu'l preverbiu *a-*.

3.3. Alternancies y diferencies ente los parasintéticos colos prefixos *a-* / *en-*

Los significaos netamente estremaos en llatín de dambos prefixos, el primeru adlativu, el segundu inlativu (*cfr.* García Hernández 1980: 161), perdieron polo xeneral les sos diferencies, de manera que cualesquier d'ellos pue aplicase a cualquier base indistintamente. Dacuando, la eleccióu d'una o d'otra forma paez tener motivaciones fonétiques o estilístiques. Serrano Dolader (1995: 102) señala'l fechu de que bases de significaos opuestos escueyan prefixos distintos: *engordar* / *adelgazar*, *abaratar* / *encarecer*, etc., o'l fechu de qu'unes llingües y otres escueyan distintos prefixos pa una mesma base: *debilitar* / *afflaibir*, *mejorar* / *améliorer*. Delles vegaes coesisten dambes prefixaciones nuna mesma base ensin que se puea alvertir diferencies sustanciales: *atiesar* / *entiesar*, *aprisionar* / *emprisonar*, etc. Pero n'otros casos, constátense dacuando diferencies que son congruentes col antiguu valor de los preverbios llatinos y col valor de les preposiciones herederes de dambos: *a* y *en*. Nesi sentíu, apréciase un enclín a qu'*a-* espresase cambéu nes propiedaes d'una entidá, ente qu'*en-* paez preferise pa un cambéu de localización (Acedo Matellán 2006: 4), con pares mínimos como catalán *acaramel.lar* 'volverse carambelu' / *encaramel.lar* 'cocinar con carambelu'. Pero non solo se constaten eses diferencies. Nun interesante estudiu realizáu a partir d'un estensu *corpus* de datos del español del s. XIX –prensa, CORDE, diccionarios–, Šinková constata diversos tipos de diferencies: por casu, *acanallar* / *encanallar* (*cfr.* Šinková 2013: 186) estrémense pola frecuencia d'usu (enforma mayor el segundu), y tamién porque nel primeru abonden les formes de participiu, como se ve en (20a), y nel segundu les formes personales, (20b); y los pares *aclocar* 'arrellanase' / *enclocar* 'calecer los güevos', *acorazar* 'cubrir con planches de fierro' / *encorazar* 'revistir con coraza', o *arranciar* 'ponese ranciu o anticuáu un oxetu' / *enranciar* 'ponese ranciu un alimentu' estrémense en que namás les primeres tienen sentíos figuraos.

(20a) *Cuando una frase ha sido ennoblecida ó acanallada*

(20b) *Los insultos del primero encanallaban a la plebe*

Consciente de que namás a partir d'un estudiu sistemáticu puen llograse resultancies fiables, a partir de los datos de los diccionarios pue dicise que n'asturianu hai formes que nun s'estremen, o polo menos, non nidiamente: *abobar / embobar, afacinar / enfacinar* 'poner en *facines*', *añerar / enñerar*. Hai formes que comparten significaos ayures, pero non n'otros. Por casu, en Teberga *afrescar* y *enfrescar* comparten el significáu de 'volver o volvese frescu', pero'l significáu de 'asear' tienlu namás *enfrescar*; hai formes que paecen estremase localmente: *aborrinar* 'haber borrina' (Ay) / *emborrinar* 'encapotase'l tiempu' (Sr). Pero tamién vimos formes en que'l distintu prefixu paez contribuir a ciertas diferencies de significáu. Por casu, los distintos significaos d'*abocar* 'enfrentase' 'ablucase' 'dir parar a un llugar' 'devolver', etc.' / *embocar* 'dirixise a un llugar' 'atinar al entrar nun camín' 'introducise', apunten a la capacidá del prefixu *a-* yá constatada de vehicular significaos de llugar en sentíu más abstractu, faciendo posibles usos metafóricos, mentanto que los significaos d'*embocar*, tán más d'acordies col valor propiu más concretu de 'dentro' del preverbiu. Fixémonos nos significaos d'*abocar* 'dir parar a un llugar' / *embocar* 'dirixise a un llugar'. El primeru paez usase cuando se llega a un llugar que nun taba previstu; con éses, eses diferencies son bien asemeyaes a les qu'en llatín estremen, por casu, *adire* ya *inire*:

(21a) *Tot loca adire, tantos cursos conficere potuit* («pudo dir a tantos llugares, facer tantos viaxes», Cic. *Manil.* 34)

(21b) *tu illius domum inire, tu uetus hospitium renouare uoluisti* («tu queríes entrar en so casa, renovar la vieya hospitalidá», Cic. *Deiot.* 8)

Una diferencia asemeyada paez esistir ente *allanar* 'poner planu o llanu' y *enllanar* 'llegar a un sitiu llanu'. Dacuando les diferencies son más netes y correspuéndense colos enclinos antes apuntaos pal casu del catalán: *acanalalar* 'dar o adquirir forma de canal' / *encanalalar* 'secar per aciu de canales'; *acamar* 'facer cama, formar cama, adquirir forma de cama' / *encamar* 'poner na cama'; *acarrar* 'tresportar en carru' / *encarrar* 'cargar nel carru'; *axuiciar* 'entrar a xuiciu' / *enxuiciar* 'someter a xuiciu'; *agüever* 'poner güevos' / *engüever* 'comer munchos güevos' 'rebozar en güevu'. Nel casu d' *acorrar* / *encorrar* comparten el significáu de 'meter nuna corra', pero solo'l primeru tien los de 'arrodiar' (22a) y 'axuntar circularmente' (22b):

(22a) *Ente toos acorrámoslos* (DGLA)

(22b) *Vamos acorrar la yerba por sí vien la truená* (DGLA)

Na oposición *acovanar* 'agüecar' / *encovanar* 'meter nun *cuévanu*', llegóse entá más llueñe na evolución y aquél caltien namás el sentíu figuráu.

3.4. Sobre alternancies con y ensin prefixu

Como vimos, dacuando coesisten formes con y ensin prefixu. Hemos dicir, si-casí, que nel casu de verbos deaxetivales son mínimos los casos d'alternancia, si los comparamos colos denominales. Esto podría interpretase como evidencia de que ye'l prefixu'l qu'apurre'l valor aspectual de cambéu d'estáu. Nel casu de los derivaos con sufixu *-ar* son bien cuentaes les formes dobles. Y ello ye qu'unu de los verbos que más casos de coesistencia presenta, *llimpiar*, nun ye na inmensa mayoría de les sos munches acepciones un verbu de cambéu d'estáu, sinón un verbu d'acción. Esto ye, nun tien, sinón raramente, el significáu intransitivu de 'quedar llimpiu'. N'otros casos en que se documenta alternancia, hai datos qu'apunten a ciertas diferencies de significáu ente'l simple y el deriváu. Por casu, n'*afloxar* / *floxar*, el simple indica lo mesmo que'l deriváu, pero tamién un sentíu que l'otru nun tien: 'facer recular a una pareya xuncida'; *amostiar* / *mostiar* coesisten n'Ayer y Teberga cola acepción 'ponese mustiu', pero namái'l primeru tien l'acepción de 'morror' en Candamu; *arroxar* / *roxar* coesisten en Parres, Cabranes y Colunga, pero tamién nesti casu hai muncha polisemia, pos el significáu va dende 'ponese unu coloráu' hasta 'meter daqué nel fornu'. Entá ensin datos fiables, porque los diccionarios nun apurren exemplos de llugares en que coesistan, nel casu de *arroxar* / *roxar* pue asoceder lo mesmo que se diz en JH, qu'estrema *tochar* 'dar palos col tochu' y *atochar* 'volvese chochu' (cfr. DGLA s.u.), esto ye, que'l primeru, *arroxar*, espresese sobremanera cambéu d'estáu y el segundu, *roxar*, l'actividá de 'rustir'. Tampoco nel casu de los deaxetivales con sufixu *-ecer* coesisten formes prefixaes y non prefixaes; namás nel casu de *amostecer* y *aflaquecer*. Son pocos los datos d'emplegu de los diccionarios, pero quiciabes pueda ser relevante'l que les formes con preverbiu úsense pa una espresión figurada. Ye'l casu de *mostecer* 'ponese mustiu' (23a) / *amostecer* 'enfermar' (23b):

(23a) *La yerba ta mosteciendo en prau* (DGLA)

(23b) *Taba munchu, munchísimu amustecíu y murréu* (DGLA)

Sí son estraordinariamente frecuentes los casos d'alternancia nos denominales que designen acción o dirección, non nos qu'espresen cambéu d'estáu, como los deaxetivales. A diferencia de lo que fiximos colos deaxetivales, nun conseñemos los casos d'alternancia pues complicaríen innecesariamente la descripción. Digamos namás, a títulu d'exemplu, que munches vegaes les distintes variantes nun coesisten, como *aserrar* sólo en Llangréu, Ayer y JH / *serrar*, nel restu de localidaes. Dacuando la forma con prefixu ye entá más minoritaria, como *apeñerar*, que coesiste con *peñerar* en Cabu Peñes ya Somiedu, pero nel restu de localidaes apaec el simple; dacuando ye a la inversa, la variante ensin prefixu ye la minoritaria: *forquetar*, sólo en Llanes. Dacuando, dambes formes coesisten, anque en bien pocos sitios; por casu, *formigar* y *aformigar* coesisten sólo en Colunga ya Cabu Peñes. Na mayoría de casos de coesistencia nun tene-

mos datos que prueben dalguna diferencia d'usu. Pero dacuando pártense les variantes y onde coesisten, podríen tener diferencies. Ye'l casu de *sucar* y *asucar*, que, de fechu apaecen como lemes distintos nel DALLA. Los significaos de *sucar* tán toos más rellacionaos con *sucu*, ente que ye *asucar* el que tien amás significaos abstractos. Pero arriendes d'ello, nun ye difícil ver nel prefixu un significáu bien cercanu al que tenía AD- en llatín, un significáu abstractu de direcció (24b), o inclusive aspectual; pero entá ye más, el prefixu camuda la valencia del verbu, faciéndolu de tres argumentos (24a):

(24a) *Isi disgustu va asucate una enfermedad* (Esi disgustu va provocate una enfermedá) (DGLA)

(24b) *¡Qué fame tien asucá!* (Qué fame tien cerca/Qué fame la espera) (DGLA)

(24c) *Nun me sucues* (Nu me provoques) (DGLA)

Nótese que son más abstractos y más alloñaos del sentíu orixinal los casos con preverbiu, y que'l simple *sucar* (24c) ye namás un usu figuráu. En llatín pueden aducise numerosos paralelos onde ye la variante con AD- la que desenvuelve usos más abstractos que la simple. Por casu, el deriváu de *tango* 'tocar', col sentíu d'algamar:

(25) *ut aliquando subtilitatem ueteris urbanitatis (...) attingerem* («pa qu'algamare yo dalguna vez la delicadeza de la vieya cortesía», Cic. *ad Q.fr.* 2,19,1).

Dacuando nun se documenta la variante ensin prefixu, como nel casu de *asoberbiar* y ello anque esti verbu tien dos significaos claramente estremaos: 'volver o volverse soberbiosu' y 'apoderar a daquién'. Ocurrésemee pensar que son dos les razones de que permaneciére inmutable: que na primer acepción espresa un cambéu d'estáu, daqué pa lo que'l prefixu *a-* amuéscase abondo estable, y que na segunda acepción nun cabe la relectura d'interpretalu davezu, porque'l verbu nun significa faer sobeyosu a daquién, sinón ser sobeyosu frente a daquién. Creemos qu'eso pue constatase nel casu d'otru verbu, *abultar*, que tampoco tien axugu ensin prefixu. Tamién nesti casu, de los dos significaos fundamentales del verbu, 'salir un bultu' y 'opinar', aquél indica un cambéu d'estáu, y esti ta bien alloñáu del significáu del nome base.

4. LOS DERIVAOS VERBALES NON PARASINTÉTICOS CON PREFIXU A-

Son numerosos los casos n'asturianu en qu'un verbu tien variantes con prefixu *a-*. Delles vegaes los verbos derivaos y el simple n'asturianu, como en castellán, nun paecen tener diferencies, polo que la *Gramática de la Llingua Asturiana* (GLLA 312) denomina a esa *a-* protética, cuidao que nun apurre nengún significáu en pares como *falagar* / *afalagar*, *xuntar* / *axuntar* o *fuxir* / *afuxir*. Nel casu del caste-

llán, ye un poco lo mesmo. Por casu, Batllori-Pujol (2012) dan una esplicación puramente formal pal fechu de que s'incorporare una *a-* a dellos verbos: que'l deriváu se formare pola cenciella fosilización d'una preposición d'una de les munches perífrasis que les contienen, por exemplu *haber a*, *ir a*, *empezar a*, etc. Ponen como exemplu (26) esti testu del sieglu XIII (Batllori-Pujol 2012: 666):

(26) *non debe á parar mientes / deuen aparar mientes / deue ymaginar et parar mientes*

Nel casu del asturianu, podría aducise una causa similar, pos son tamién munches les perífrasis que contienen la preposición *a*, como *venir a*, *ser quien a*, *ser a*, *llegar a*, *entamar a*, *andar a*, y otres que pueden contenela, como *haber a*, *volver a* (GLLA 220 ss.). Como testimoniu de que la elección de dambes formes depende de la redolada fónica, podríen aducise los datos tomaos d'ESLEMA sacaos d'un verbu *atopar* que, pelos datos de los diccionarios d'asturianu, ye ún de los verbos onde más coesisten formes corradicales. Y, n'efectu, na obra de Miguel Rojo *Histories d' un seductor: (memories d' un babayu)* la forma d'infinitivu *atopar* namás se topa en perífrasis (27a), y nel restu de les apaiciones atopase l'infinitivu *topar* (27b):

(27a) (comportamientu femenín) *que llueu volví atopar n'otres ocasiones / idea fixa de que tenía qu'atopar una afición*

(27b) *pa nun topar justificación / trataben de topar en mi un mínimu puntu de xunión*

A la vista d'esos testos paez que nun pue concluyise sinón que dambes formes nun porten diferencies de significáu y que la so elección depende de la redolada fónica. Pero na obra de Xulio Viejo *Los arraxales de la vida*, apaecen unu y otru nun contestu fónicu idénticu (28):

(28) *nun foi a atopar razones / nun foi a topar después trabayu*

Ta claro que nesti casu les diferencies nun se deben a la fonética sintáctica. Nun se pue a partir d'un solu testimoniu concluyir que les diferencies respuendan a la distinta naturaleza del oxetu, xenéricu nel segundu casu, el de 'topar trabayu'. Pero en llatín, dacuando, l'apaición d'una forma prefixada o d'una forma ensin prefixu, depende precisamente d'eso. Ye daqué que queda patente nun testu como (29) onde, col complementu determináu *centurio*, apaez la forma prefixada, ente que col complementu xenéricu *ordo* apaez la simple:

(29) *reliqui ad Caesarem perueniunt, atque una cum iis deprensus L. Pupius, primi pili centurio, adducitur, qui hunc eundem ordinem in exercitu Cn. Pompei antea duxerat* («los restantes lleguen hasta César y con ellos, presu, lleven a Lucio Pupio, centurión primipilu, qu'enantes conduxera esi mesmu cuerpu nel exércitu de Pompeyo». Caes. civ. 1,13,4)

Dacuando, paez tratase de preferencies personales, Adolfo Camilo Díaz utiliza *afuxir* pero Xulio Arbesú Rodríguez, *fuxir* (cfr. ESLEMA). Centrémonos per un momentu nesti verbu. Pal verbu *fuxir* son bien escasos los datos d'emplegu que podemos tomar de los diccionarios, pero toos ellos coinciden curiosamente col emplegu de les formes simples y prefixaes del mesmu verbu en llatín. Vamos ver cómo funciona'l prefixu en llatín: nel casu del llatín nun se creó un deriváu de *fugio* col prefixu *ad*, sinón col prefixu *au* que ye un alomorfu del prefixu separativu *ab* o *a*. Darréu d'ello existen *fugio* y *aufugio*, focalizándose nesti casu nel deriváu la idea del alloñamientu d'un llugar qu'espresa 'fuxir'. Con éses, analicemos los emplegos de dambos verbos en Plauto. La resultancia ye que dambos pueden emplegase nel contestu de señalar una acción puntual, o actual, siendo les diferencies oxetives ente ellos mínimes:

- (30a) *Et fugi et surrupui filium et eum uendidi* («y fuxí y robéte al to fíu y vendílu», Plaut. *Capt.* 972)
 (30b) *Stalagmum seruom, qui aufugit domo, qui tibi surrupuit (...) filiolum tuom* («l'esclavu Estalagmo, que fuxó de casa, que te robó al to fiyín», Plaut. *Capt.* 875).
 (30c) *ubi sauium oppegit, fugit* («de magar t'estampa un besu na cara, fuxe», Plaut. *Curc.* 60)
 (30d) *fugit te ratio* («ta diéndosete la cabeza», Plaut. *Amph.* 730)

Podemos entruganos poles diferencies ente la forma simple y la prefixada nos testos de Plauto tan asemeyaos (30a) y (30b). Una respuesta podría ser que la forma prefixada en (30b) refuerca la idea d'alloñamientu consustancial al verbu y que, poro, namás pue tener un valor enfáticu. Otra respuesta posible: nel casu de la forma preverbiada (30b) dizse esplicitamente, col ablativu *domo*, el llugar concretu del que fuxe l'esclavu. La descripción de la fuxida ye más precisa, más detallada y por eso pon la forma verbal más precisa, la prefixada. Sicasi, hai contestos en que namás apaez el simple, cuando s'enuncien fechos habituales (30c), y cuando'l verbu ta n'usu figuráu (30d).

Los exemplos que vimos nos diccionarios del asturianu tán en (31):

- (31a) *Nun afuxas, home, nun afuxas* (DGLA)
 (31b) *En cuantes que me ve dase en fuxir* (DGLA)
 (31c) *Fuxen los díes* (DALLA)

Como pue apreciase, coinciden exactamente colos del llatín: el preverbiu utilízase pa referise a un fechu de fuxida concretu, nun momentu precisu, nesti casu'l momentu de fala (31a); pero les formes ensin preverbiu úsense, respectivamente, pa señalar una acción habitual (31b), o un usu figuráu (31c). Los datos de *fuxir* habríen de tomase con toa prudencia, con toa reserva, si fueren los únicos, pero creo qu'hai más pruebes de que n'asturianu en dellos deverbales el prever-

biu *a-* tien un significáu entá más fuerte, con valores que van dende los materiales de dirección hasta los más abstractos. Dicíamos cuando falábamos de la fuerza de los preverbios llatinos, que podíen camudar la valencia del verbu. Vimos antes el casu del denominal *asucar* n'asturianu. Vamos ver agora lo qu'asocede col par *correr* / *acorrer*. Esti últimu ye transitivu, siquiera en dalgún de los sos usos, y tien el significáu de 'socorrer, ayudar' (32):

(32) *Acorréime, por Dios!* (DGLA)

Que nos diccionarios apaezan *correr* y *acorrer* en distintos lemes nun ye torga. Son dos verbos distintos, pero ye'l preverbiu'l que dientro del asturianu los fizo distintos. Estes diferencies nun son retrotraíbles al llatín, pero son amuesa de que'l prefixu caltién unos valores fuertes asemeyaos a los del prefixu llatín. Nesti casu sería una diferencia paralela dafechu a la llatina de los testos de (8), y a la de los verbos llatinos *curro* y *succurro*, esti tamién con un preverbiu adlativu, el preverbiu *sub*. Daqué asemeyao asocede ente *costrar* 'costrar, coger' / *acobrar* 'alcanzar' (33):

(33) *¿Nun m'acobres?* (DALLA)

Yá vimos nos denominales exemplos nos que'l preverbiu faía posible la dirección en dos sentíos; eso paez asoceder tamién n'*atropar* (34):

(34a) *Atropa l'abrigu pa contra ti* (DALLA)

(34b) *Atropa'l coche pa una vera* (DGLA)

Nótese'l complementu de dirección. Forma preverbiada y simple coesisten en delles zones, Llanes, Parres, Ayer y Sobrescobiu. Nun tenemos datos, pero quiciabes nesos llugares puedan esos mesmos conteníos espresase ensin el prefixu, pero ello nun supón que cuando apaez el prefixu, esti nun tenga un valor. Incluyimos esti verbu equí ente los deverbales y non ente los parasintéticos, anque puea tener orixe nel nome *tropa*, por entender, con Serrano Dolader, que la relación semántica con *tropa* perdióse, o nun ye neta.

Ente simple y deriváu dase'l casu n'asturianu de que'l deriváu desenvuelve un usu impersonal del que'l simple escarez. Eso asocede nos verbos *llegar* y *allegar*, que ocupen dos lemes diferentes nel DALLA, anque *allegar* pue ser variante de *llegar*. Dambes formes coesisten en dellos sitios, pero de los datos del DGLA deduzse lo siguiente: que n'asturianu occidental documéntense (35a) y (35b), qu'en Llanes, onde coesisten tamién les dos formes, documéntase'l significáu causativu na prefixada (35c), y qu'en Palacios del Sil, onde existen dambes formes, documéntase la prefixada col significáu de 'llegar' con un complementu espresu (35d):

- (35a) *Yá llegaron las andulinas* (DGLA)
 (35b) *Si allega a salir la nuechi* (DGLA)
 (35c) *Allégami la pradera* (DGLA)
 (35d) *Achegaron a casa bien ceo* (DGLA)

Nun paez casual qu'estos datos sían coincidentes colos del llatín, en qu'un verbu compuestu de AD- pue utilizase como impersonal: *cado* 'caer' / *accido* 'caer hacia' (36a), y 'suceder' (36b):

- (36a) *ad terram accidebant* («cayén a tierra», Plaut. *Poen.* 484)
 (36b) *quod acciderit feramus* («soportemos lo qu'asoceda», Cic. *Sest.* 143)

Quiciabes nun sía casualidá que la forma preverbiada apaezca col destín espresu (35d) (*cfr.* los exemplos del catalán de 7 y del llatín de 30b), o cuando'l verbu indica causatividá (35c). Namás sentíu transitivu causativu paez tener la forma *aquedar* de (37):

- (37) *La cocina tien el cielu rasu y aqueda la calda* (DALLA)

Y, otra vegada, constatamos lo mesmo nel casu de *tornar*. Nesi casu, la variante casi esclusiva n'Asturies ye la forma non prefixada, y namás coesisten dambes nuna zona, en Parres. De nuevo, les dos formes prefixaes que nos ufierta'l DGLA son dambes causatives (38a). Podemos suponer que nesa mesma zona, cuando quier dicise 'regresar' utilízase'l simple, como en Llanes (38b):

- (38a) *Atorna l'agua p'hacia acá / Atórnami les vaques pa que no mi entren en lo de Cencio*
 (38b) *Diben a la romería. Tornaven cansaos*

Lo mesmo pue dicise de *mediar* / *amediar*, qu'atopamos en dos lemes distintos. El significáu que pue llamase transitivu de 'enllenar o dexar vacíu hasta la metá', o'l de 'llegar hasta la metá' (nótese'l valor de dirección), pueden tenelos dambos (39a) y (39b), llogrando nel casu d'esti refrán la forma prefixada una rima perfecta; pero los significaos intransitivos de 'haber nel mediu' (39c) o 'interceder' (39d), namás los tien la forma simple:

- (39a) *Yá mediamos el mes de xineru* (DALLA)
 (39b) *Cuando un mes s'amedia al otru s'asemeya* (DGLA)
 (39c) *Medieren pocos díes des que foi eso* (DGLA)
 (39d) *El que medióu foi'l de Cansinos* (DGLA)

Lo mesmo pue dicise del par *valir* / *avalir*. Esti últimu tien siempre significáu causativu: 'facer que dalguien tea bien, ayudar' (40):

- (40) *Avalíu al probe que chegóu pola tarde* (DGLA)

Lo mesmo pue dicise parcialmente de *parar* / *aparar*. Como ye lóxico, onde nun coesisten pueden usase pa idéntiques acciones (41a) y (41b), pero en Teberga, onde coesisten, documéntase l'usu intransitivu nel simple (41c), y la forma prefixada pal usu téunicu transitivu antiguu de 'preparar la tierra' (41d):

(41a) *Para'l carru* (Samartín del Rei Aurelio) (DGLA)

(41b) *Apara'l coche* (Llangréu) (DGLA)

(41c) *Para quietu* (Teberga) (DGLA)

(41d) *Ta aparando la tierra* (Teberga) (DGLA)

Ye cierto que'l significáu transitivu ta bien alloñáu del intransitivu, pero tán nel mesmu lema y dambos significaos nun tán más llueñe de lo que pueden talo los sentíos d'un mesmu verbu. Por casu, el verbu *acoyer* tien los siguientes significaos: 'acoyer' 'recoyer' 'allegar' 'tornar' 'llabrar madera' 'emponer la parexa', etc. En Corominas-Pascual (DCECH, s.u. *parar*) cítense los finxos na evolución del *parare* llatín al románicu: 'disponer' > 'poner en tal estáu' > 'asitiar' > 'asitiase' > 'detenese' > 'detener'. El llatín tamién tenía l'alternancia *parare* / *apparare*, el segundu con un significáu más específicu, más concretu: por eso apaez de normal con complementos más concretos, determinaos (42a) que'l simple, con complementos indeterminaos (42b); tamién la forma prefixada marca l'aspeutu incoativu (42c), a diferencia de la simple (42d). Nótese que la diferencia ente ellos ye bien pequeña, pero esiste:

(42a) *aggerem apparare (...) coepit* («entamó a preparar el terraplén», Caes. Gall. 7,17,1)

(42b) *copias parare coeperunt* («entamaron a preparar tropa», Caes. Gall. 3,23,3)

(42c) *iamque haec facere noctu apparabant, cum matres familiae repente in publicum procurrerunt* («y yá se preparaben pa facer esto pela nueche, cuando d'esmenu les madres echaron a correr hacia la xente», Caes. Gall. 7,26,3)

(42d) *Labienum cum una legione (...) adoriri parabant* («preparábase p'atacar a Labieno con una lexón», Caes. Gall. 6,7,1)

El sentíu de 'preparar la tierra' del asturianu (41d) ta, poro, bien cercanu al llatín orixinariu, y pervive en castellán antiguu n'espresiones como *aparar fructas* 'pulgar les frutes'.

Del anális de los significaos d'*ameter* creo que se concluye que'l preverbiu tien un valor lativu o de dirección importante. Veamos esos significaos: 'aumentar la lleche d'una vaca', 'añedir un cachu a una heredá', 'crecer una corriente d'agua' y 'baxar la lleche de la vaca'. El significáu d'añedir ye ún de los más grانبles del prefixu llatín AD (cfr. García Hernández 1980: 134): *addo* 'añadir', *adicio* 'poner amás', *addoceo* 'enseñar amás', *adscribo* 'añedir nun escritu' y tamién *appono* 'poner amás'. Esi ye unu de los significaos d'*ameter*, un significáu nel que la relación semántica col simple ye trespresente. Esto, como venimos

diciendo, nun quier dicir que tengamos ende'l prefixu llatín; lo que tenemos ye'l prefixu asturianu con un valor que tamién tenía'l llatín. El sentíu de 'facer o facese más grande' ye compatible col significáu adlativu o de dirección del preverbiu. Pa esplicar l'últimu de los significaos (43), que paez incompatible colos otros, hai dos posibilidaes: una simple, que proceda del verbu *amittere* llatín 'echar, perder' col preverbiu separativu *ab*; la otra, que sía acepción del preverbiu asturianu *a-*, con un significáu de dirección como nel restu de los casos. Esta última paezme la meyor, porque fai innecesario postular dos oríxenes distintos pal asturianu *ameter*. La diferencia ente esos dos grupos d'acepciones dependería, de nuevo, de que se realice'l sentíu adlativu nuna dirección o n'otra.

(43) *Esta vaca nun amete* (DGLA)

El prefixu llatín *AD-* tien, amás de significáu lativu, un significáu de proximidá. Un bon exemplu d'ello pue ser el par *ponere* (44a) / *apponere* (44b):

(44a) *ramum super oculos meos posuit* («punxo una rama sobre los mios güeyos», Petron. 131,10)

(44b) *cucumam ingentem foco apposuit* («punxo un cacíu pergrande cerca del fueu», Petron. 135,4).

Con ésos, n'asturianu hai dos verbos *poner* / *aponer*, dambos con una gran riqueza de significaos, pero voi centrarme namás nos del prefixáu. Toos ellos son abluquantemente compatibles con un significáu del preverbiu fuerte, en too asemeyáu al llatín: 'engabitar la pareya al carru' (45a), 'pone-y a mamar a una vaca una cría que nun ye so', 'echar el trigu al molín' (45b), 'añedir daqué d'invencción propia a un socesu que se ta cuntando', etc. Pero ye más, inclusive definiciones que nun primer anális podríen atestiguar un significáu contrapuestu al d'acercamientu, revélense como d'acercamientu: 'dixebrar les plantes del maíz pa que frutien meyor' (45c):

(45a) *Apón les vaques al carru* (DGLA)

(45b) *You apouse'l trigu* (DGLA)

(45c) *Hai qu'aponer bien el maíz; tien que dar bones panoyes* (DGLA)

En (45c) entiéndese qu'hai que poneles unes cerca d'otres, pero non demasiao. El preverbiu tien significáu tamién nel únicu sitiu en que coesisten les dos formes verbales pa la espresión de l'acción d'engabitar la parexa al carru. En Teberga podemos pensar que pa esa acción puedan usase indistintamente una o otra forma, pero seique cuando s'utiliza la forma preverbiada, esta tien un significáu más. Lo mesmo podríamos dicir en llatín de dos exemplos bien asemeyaos:

(46a) *appone hic mensulam* («pon equí cerca la mesina» Plaut. *Most.* 308)

(46b) *ponite hic quae asdsolent* («poné equí lo que suel ponese», Plaut. *Persa* 759)

Estos exemplos llatinos son bien asemeyaos, como pue comprobase, pero nel primeru (46a) márcase la dirección necesaria na acción de 'poner', pero que nun predomina na conformanza de la noción de 'poner'. Nesa configuración de la noción paez más relevante la resultancia, l'elementu final de l'acción d'asitiar, según revela icónicamente'l complementu de llugar 'onde' y non 'a onde' habitual nesti verbu. Col preverbiu faise visible esa dirección. Tampoco pue refugase que s'esprese col prefixáu l'acción más concreta, más precisa, col complementu más concretu *mensulam*, frente al indetermináu *quae* de *ponite* (46b).

Creo apreciar esi valor d'acercamientu y dirección na forma prefixada de *goler / agoler*, dambos sol mesmu lema col significáu doble de 'percibir' o 'tener golor'. Con éses, los significaos de tener golor (47a) y de percibilo en sentíu figuráu (47b) nun lleven preverbiu; los de percibir un golor pueden nun lu llevar (47c) o llevalu (47d):

(47a) *Eso güel mal, fiede* (DGLA)

(47b) *Golía que venía güei* (DGLA)

(47c) *Güelo las fabas* (DGLA)

(47d) *Yá ta empezando a agoler los rosales la tía* (DGLA)

Pue ser casualidá, pero nun pueo evitar pensar que nel casu de (47d), col prefixu márcase'l xestu d'acercamientu a los rosales, ensin que s'ía posible escluyir la posibilidá de que'l calter más o menos concretu del oxetu pudiera tener un papel na elección, como suxurimos que pudiera asoceder nos exemplos llatinos de *pono* de fai un momentu. Hai otra diferencia ente'l simple y el deriváu: en (47d) hai dirección, ente qu'en (47c) nun hai dirección y l'acción de *goler* ye más pasiva.

Ún de los significaos aspectuales del preverbiu AD- ye marcar una acción estensional de manera intensiva (cfr: García Hernández 1980: 135-136). En llatín opón, por casu, *accuro* 'cuidar con procuru' a *curo* 'cuidar'. N'*accuro*, el valor orixinariu del preverbiu pue considerase centrífugu 'llevar ayuda hacia' (48a), y n'*adbibo* 'tragar, absorber' (48b) pue concíbise como centrípetu 'beber hacia adentro'. Tanto nun casu como n'otru'l preverbiu tien un significáu, anque s'ía namás intensivu:

(48a) *remeabo intro ut accurentur aduenientes hospites* («entraré de nuevo pa que s'ían bien atendíos los güéspedes cuando lleguen», Plaut. *Epid.* 662)

(48b) *is mi, ubi adbibit plus paullo, sua quae narrat facinora!* («esi, cuando empuña'l codu un poco más de la cuenta, ¡qué fazañes d'él me cuenta!», Ter. *Haut.* 220).

Esti valor nun ye bonu d'aisllar nos testos, o estremalu d'otros valores, pero los gramáticos llatinos dícnos en más d'una ocasión qu'AD significa 'ualde',

‘muncho’. El valor intensivu del preverbiu ye prácticamente l’únicu restu del antiguu valor que pervive en castellán (Varela-Martín García 1999: 5017). Nel asturianu inclúyese na definición de dalgún verbu prefixáu esi elementu d’intensificación, por casu n’*amirar* ‘mirar en tientes’, o n’*arrenegar* ‘negar con fuerza’ y tamién, como diximos antes, en dalgún parasintéticu como *agüeyar*. N’*arrenegar* el deriváu vien de un deriváu yá intensivu per aciú el prefixu *re-*. Son frecuentes los casos de formes alternantes con *a-* ante’l prefixu *re-*, que pudieren tener un componente intensivu: *arrexuntar*, *arremangar*, *arrematar*, *arrepanchigar*, etc. Nun tenemos datos abondos, pero cuidao que *ponderar* y *aponderar* coesisten en Teberga con un mesmu significáu, podríamos pensar que’l prefixu nun exemplu como (49) apurre cierta énfasis:

(49) *Aponderóulu a más nun poder* (DGLA)

Hai un verbu en qu’esi significáu d’intensificación del preverbiu paez que se lexicalizó: tratase del verbu *afacer*. El verbu tien un solu sentíu, y un sentíu bien concretu: el de ‘asegurar bien la cuerda qu’arroya’l carru’. Pertenez, poro, al ámbitu de la cultura material y repártese per toa Asturias (50a). Nes definiciones que se nos ufierten ta clara la idea de qu’esa operación ye la postrera na acción de suxetar la carga del carru. Con ésos, esi sentíu de perfección, que nel exemplu aporfia l’alverbiu *bien*, namás pue apurrilu’l prefixu. Esi mesmu valor ta presente na variante pronominal *afacese* que significa ‘afayase, adaptase a daqué, sentise a gustu nun llugar’ (50b), anque en castellanu lo mesmo pueda dicise col verbu simple *hacer*. El valor de compleción percíbese de forma incuestionable nel alverbiu *dafechu* ‘d’una vegada, del too’ (50c), si procede, como paez, de *de afechu*:

(50a) *Afái bien que vamos mui cargaos* (DGLA)

(50b) *A ver si m’afaigo con esa fesoria* (DGLA)

(50c) *Hai que lo traer dafechu, ensin deixar gota* (DGLA)

5. CONCLUSIONES

La conclusión más importante d’esti trabayu ye que’l prefixu *a-* non solo tien yá un significáu, reconócú, nos parasintéticos, sinón que pue tener unos significaos fuertes heredaos de los llatinos, lativos, aspectuales o intensivos, tamién nos non parasintéticos. El fechu de que, como vimos, esos significaos fuertes se desenvolvieren inclusive nos parasintéticos del asturianu, ye un niciu de que puidere tratase, non yá d’un heriedu del llatín, sinón d’un nuevu desenvolvimientu de diferencies semántiques dientro del propiu asturianu. Pero ye precisu saber l’algame y el desenvolvimientu d’esi procesu. Espero qu’esti trabayu sirva p’abrir un camín a la investigación del fenómenu de la prefixación, que necesaria-

mente tendrá de partir d'estudios de campu nes distintes zones. Como conclusión provisional, podemos dicir lo mesmo que Serrano Dolader a cuenta de l'*a-* de los parasintéticos: el qu'haya casos de coexistencia, nun quier dicir necesariamente que'l preverbiu cuando s'utiliza nun tenga significáu, pue tener significaos de los que nin siquier el falante ye consciente. Hai que partir de que si dos formes coesisten nun estadiu sincrónicu de la llingua ye que s'estremen en daqué. Nun niego qu'haya casos de vocal protética, y hai ultracorrecciones como aquellos en que se quita una vocal del raigañu, que lo confirmen, por casu *dobar*, por *adobar* n'Oseya de Sayambre. Pero creo que, siquier en dalgún casu, el prefixu tien un significáu. Futuros trabayos de campu amosarán el verdaderu algame y productividá d'estes formaciones.

BIBLIOGRAFÍA

A. Diccionarios y Bases de datos

COROMINAS, J. & J.A. PASCUAL (1980-1991): *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*. Madrid, Gredos.

Corpus ESLEMA [<http://di098.edv.uniovi.es/corpus>]

DALLA: Academia de la Llingua Asturiana (2015): *Diccionario de l'Academia de la Llingua Asturiana*. Uviéu, ALLA. [<http://www.academiadelalingua.com/diccionariu>]

DGLA: GARCÍA ARIAS, X.LI. (2002-2004): *Diccionario General de la Lengua Asturiana*. Uviéu, Editorial Prensa Asturiana. [<http://mas.lne.es/diccionario>]

DRAE: Real Academia Española (2014): *Diccionario de la Lengua Española*. [<http://dle.rae.es/>]

B. Monografíes y artículos

AA.VV. (2001): *Gramática de la Llingua Asturiana (GLLA)*. Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana.

ACEDO MATELLÁN, V. (2006): «Prefixes in Latin and Romance and the satellite-/verb-framed distinction», n'*Actes del VII Congrés de Lingüística General*. Barcelona, Universidad de Barcelona. [CD-ROM].

ACEDO MATELLÁN, V. & J. MATEU (2009): «L'expressió dels esdeveniments de canvi: del llatí al catalá», en Joan Rafael (ed.), *Diachronic Linguistics*. Girona, Documenta Universitaria: 473-396.

– (2013): «From satellite-framed Latin to verb-framed Romance: A syntactic approach», en *Probus* 25, 2: 227-265.

BATLLORI, M. & I. PUJOL (2012): «El prefijo *a-* en la formación de derivados verbales», n'E. Montero Cartelle y C. Manzano Rovira (eds.), *Actas del VIII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*. Vol. 1. Santiago de Compostela: 659-672.

CIFUENTES HONRUBIA, J. L. (2006): «Verbos denominales locales en español», n'E. de Miguel et alii (eds.), *Estructuras léxicas y estructura del léxico*. Frankfurt, Peter Lang: 247-271.

CROCCO GALÈAS, GR. & CI. IACOBINI (1993): «Lo sviluppò del tipo verbale parasintetico in latino: i prefissi *ad-*, *in-*, *ex-*», en *Quaderni Patavini de Linguistica* 12: 31-68.

GARCÍA HERNÁNDEZ, B. (1980): *Semántica estructural y lexemática del verbo*. Barcelona, Ediciones Avesta.

- IACOBINI, Cl. (2010): «Les verbes parasynthétiques: de l'expression de l'espace à l'expression de l'action», en *De lingua latina* 3: 1-16.
- LEHMANN, Chr. (1983): «Latin Preverbs and Cases», en H. Pinkster (ed.), *Latin Linguistics and Linguistic Theory. Proceedings of the 1st International Colloquium on Latin Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins: 145-161.
- MALKIEL, Y. (1941): «*Atristar-Entristecer*. Adjectival Verbs in Spanish, Portuguese and Catalan», en *Studies in Philology* 38, 3: 429-461.
- REINHEIMER-RİPENAU, S. (1974) : *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes : roumain, italien, français, espagnol*. The Hague/Paris, Mouton.
- SERRANO DOLADER, D. (1995): *Las formaciones parasintéticas del español*. Madrid, Arco Libros.
- (1999): «La derivación verbal y la parasíntesis», n.º I. Bosque & V. Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*. Tomo 3. Madrid, Espasa Calpe: 4683-4755.
- ŠINKOVÁ, M. (2013): «Las formaciones parasintéticas corradicales en el siglo XIX», n.º *Études Romanes de Brno* 34, 2: 183-203.
- TALMY, L. (2003): *Toward a Cognitive Semantics, Volume 1. Concept Structuring Systems. Volume II. Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge, Massachusetts, The MIT Press.
- TARRIÑO RUIZ, E. (en prensa): «Los verbos de movimiento en la *Peregrinatio Aetheriae*», *XIV Congreso Español de Estudios Clásicos, Barcelona, Julio 2015*.
- VARELA, S. & J. MARTÍN GARCÍA (1999): «La prefijación», n.º I. Bosque & V. Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*. Tomo 3. Madrid, Espasa Calpe: 4993-5040.